

İSLÂM ÜLKELERİNDE EĞİTİM KONGRESİ

Editör

M. HİLMİ ÖZEV

İSTANBUL

TASAM YAYINLARI: 37, Eğitim Serisi: 1

İSTANBUL Şubat 2009

ISBN: 978-975-6285-39-8

Tasarım, kapak tasarımı: Creatica

Baskı: İhlas Gaz.

Halıcılar Cd. No: 100 34080 Fatih / İSTANBUL - TURKEY

Tel: +90 212 635 61 51 (pbx) Faks: +90 212 532 58 82

www.tasam.org • e-mail: tasampublications@tasam.org

İlk Basım 2009

İslâm Ülkelerinde Eğitim Kongresi “Eğitimde İşbirliği ve Kalkınma”

İslâm Ülkelerinde Eğitim Kongresi Organizasyon Komitesi

Prof. Dr. Ali ÖZEK

Doç. Dr. Ahmet KAVAS

Dr. Engin SELÇUK

Dr. Almagül İSİNA

Fatma Günce KANLI

Muharrem Hilmi ÖZEV

Caner SANCAKTAR

Ufuk TEPEBAŞ

Oğuzhan KÖSE

Bahar AKBULUT

İslâm Ülkelerinde Eğitim Kongresi “Eğitimde İşbirliği ve Kalkınma”

Editör: M. Hilmi ÖZEV

İstanbul: Tasam Yayınları, 2009

464 s. ; 14x21 cm. - (Tasam Yayınları; 37, Eğitim Serisi: 1)

ISBN

978-975-6285-39-8

İSLAM ÜLKELERİNDE EĞİTİMİN GEÇMİŞİNİN ÇEŞİTLİ YÖNLERİ VE İNSANLIĞA KATKISI

Dr. Hadi Aziz ZADE

İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı, ISESCO

Giriş

ISESCO konferansımızın temasını size sunmaktan memnuniyet duymaktadır; **“İslam Ülkelerinde Eğitimin Geçmişi ve İnsanlığa Katkısı”**.

Bu metin, söz konusu bu çok önemli başlığa üç açıdan değinecektir: İslami eğitimin felsefesi, İslam eğitim kurumları ve İslami eğitimin, insanlığın bilimsel ilerlemesine katkısı.

Gerçekten de, İslam Ülkelerinde eğitimin geçmişi, girift bir şekilde İslam eğitim felsefesi ile bağlantılıdır. İşte bu felsefe içine, İslam Ülkelerinde öğretilen prensipler, yapılar ve değerler derinlemesine işlenmiş ve oluşturulmuş bulunmaktadır.

I- İslami Eğitimin Felsefesi

Başlangıçtan itibaren, Müslümanlık dini eğitime fazlası ile önem vermiştir. Gerçekten de, İslam dini, yolsuzluk, putperestlik ve cahiliye ile karakterize olan İslam öncesi toplumları değiştirebilmek için bireylerin kendilerinin değişmesi gerektiği prensibinden ilham almıştır. Bunun yanı sıra, İslam kurmak istediği toplum ile uyum içinde yaşamak üzere bireye şekil vermek için eğitimin genelleştirilmesinin gerekliliğine inanmıştır. Nitekim ilk Kuran ayetinde, Hazreti Muhammed (S.A.V.) insanları bilginin peşinde koşmaya ve bilgi edinmeye teşvik etmektedir, *“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak”tan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olanıdır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir”*

Hayatta ilk öğreticiler olan anne ve babalar çocuklarının eğitimi için Allah nezdinde sorumludurlar ve eğitime özel olarak dikkat edilmiştir. Bu açıdan, Hazreti Muhammed (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır, *“Nezih bir eğitim ebeveynlerin çocuklarına bırakabilecekleri en iyi mirastır.”*

Aynı şekilde, İslam öğretmenleri ve bilim adamlarını üstün derecede takdir etmektedir. Bu bilgi hazineleri İslam toplumları nezdinde özel muamele

görmüşler savaflara gönderilmemişlerdir. Buna ilaveten, genellikle on Müslüman çocuğa okuma ve yazma öğreten esirler serbest bırakılmıştır.

Peygamberimizin hadisleri arasında, eğitimin, bilginin ve ilmin faydalarını övenlere örnek olarak aşağıda belirtilenleri sayabiliriz:

“Bilim adamlarının mürekkebi şehitlerin kanından daha değerlidir.”

“Bu dünyayı arzu eden her kimse bilgiye giden yolu bulmalıdır. Bu dünyadan sonrasını isteyen her kimse bilgiye giden yolu bulmalıdır. Her ikisini de isteyen her kimse bilgiye giden yolu bulmalıdır.”

“Her kim bilginin peşinden bir yol takip ederse, Allah onun için Cennete gidişin yolunu kolaylaştıracaktır.”

“Beşikten mezara kadar bilginin peşinde olun.”

“Çin’e kadar gitmeniz gerekse bile bilginin peşinde olun.”

“Bilgiyi araştırmak her bir Müslüman’ın görevidir.”

Eğitime, bilgiye, bilim adamlarına olan bu pozitif yaklaşımına ilaveten, İslam, bilgiyi, hiç kimsenin tekeli altına almasına izin verilmeyen ortak bir evrensel miras olarak dikkate alması ile öne çıkmaktadır. Bu açıdan, her kim bir parça bilgi edinirse, İslam’da bunu diğerlerine aktarmak sorumluluğuna sahiptir. Bu şekilde, zaman içerisinde İslam din olarak büyümesini garanti etmekte ve zenginliğini muhafaza etmektedir. İslam’ın bu davranış biçimi, eğitim dünyasında herkesin peşinde olduğu üzere “Bilginin ve eğitimin demokratikleştirilmesi açısından” öncü nitelik taşımaktadır.

Bütün toplum içerisinde eğitimin herkes için pozitif bir şekilde ortaya çıkmasının haricinde, aktif pedagojinin prensiplerine dayanarak, İslami eğitim çocuğun zekâ gelişimine katkı sağlamayı ve onun ilgi alanına adapte etmeyi amaç edinmiştir. Bu açıdan, öğrencilerin öğrenmek istedikleri konuları ve kendi öğretmenlerini seçmelerine izin verilmiştir.

İslami eğitimin insanlığa katkılarından bir tanesi, bütünüleyici özelliğidir. Bu açıdan, söz konusu eğitim, temin ettiği fiziksel, sosyal, psikolojik, ahlaki ve fikri eğitim sayesinde bireylerin entegre bir şekilde gelişimi ile ilgilidir.

II- İslami Eğitim Kurumları

İslam her zaman “Eğitici toplumun” prensiplerini teşvik etmiştir. Söz konusu türde toplumda toplumun bütün bölümleri, halkın eğitimine katkıda bulunurlar. Bu nedenle, İslam toplumunda eğitim yerleri çeşitlidir.

1- Camiler

Hazreti Peygamber (S.A.V.) camiyi iyi ahlaki değerlere erişilen bir platform haline getirmiştir. Medine’deki camisinde namazların eda edildiği yer haricinde **suffa** adı verilen başka bir bölüm daha mevcut idi.

Bunlar özel yerler olup eğitim ile ilgili faaliyetler de ayrıca buralarda organize edilmiştir. Önceliğin din bilimlerine verilmiş olmasına rağmen, camilerde diğer bilimler de ayrıca müzakere edilmiştir.

[İslam] aydınlanması esnasında, İslami eğitim hızlı bir genişleme göstermiş ve buna camilerde ve söylevler vermekte olan bilim adamlarının evlerinde eğitim verilmesi eğilimi de eşlik etmiştir.

Şehirler şekil aldıkça Halifeler çok büyük camiler inşa etmişlerdir (Bağdat'ta ki El-Mansur Camii, Şam'daki Emevi Camii, . vs.). Bu camilerde bilim çevreleri oluşturulmuş ve farklı konularda uzmanlaşmış olan bilim adamları tarafından yönlendirilmiştir.

2- Kuran Okulları – Kuttap

Resmi eğitim bu okullarda Emevi döneminin başında (661–750) başlamış ve büyümeye devam etmiştir. Bu okullar temel eğitim temin etmelerinde ilkokulların şeklini takip etmişlerdir. Bu Kuran Okullarının öğrencileri okuma, yazma ve hesaplamayı öğrenmişlerdir ve kendilerine İslam'ın prensipleri öğretilmiştir.

İbn Haldun Mukaddime'sinde Kuran okullarındaki iki öğretme yöntemi arasındaki farkları belirtmektedir.

“Karviyyin yöntemi: Kuran öğretmede tamamen ezberleme çabalarına dayanmakta, öğrencilere anlamı açıklanmamakta ve başka herhangi bir konu öğretilmemektedir.”

“Mısır yöntemi: Kuran'ın ezberlenmesinin yanı sıra, Arapçanın dil kurallarının öğrenilmesi, dini meseleler hakkında bilgi verilmesi ve çocuğun anlayabileceği ve tamamen bilebileceği muhtelif konuların öğretilmesini içermektedir..”

(Dr. Mohamed El Mokhtar Ould Bah'tan alıntı yapılmıştır, *İslamic education tradition and modernity (İslami Eğitim, Gelenek ve Modernlik, ISESCO, 1999, sayfalar 21 ve 22).*

3- Bilim Adamlarının Evleri, Kütüphaneler ve Hastaneler

İslam Dünyasında bilgi toplumun bütün seviyelerinde verilmektedir. Eğitim sadece camilerde veya Kuran okullarında verilmemekte ve fakat ayrıca bilim adamlarının evlerinde, kâğıt ve kitap tacirlerinin dükkânlarında da verilmektedir. Bu sonrakiler bilginin yayılmasında belli başlı bir rol oynamışlardır.

Vakıflar ve tanınmış bilim adamlarını kurslar ve halka açık konferanslar vermek için ülkelerine davet eden hükümdarlar aracılığı ile eğitim gerçek bir destek görmüştür.

Hükümdarlar tarafından toplumda bilginin yayılması için temin edilen destek ile ilgili olarak, Bağdat'ta Abbasi Halifesi El-Me'mun (813–833) tara-

findan kurulan meşhur üniversiteden de bahsetmemiz lazım, Beytü-l’Hikme. Bu üniversite 9. ve 11. yüzyıllarda entelektüel üretim ve Helenik, Hint, Pers ve Arap bilimleri için enteresan bir yer olmuştur.

Bunlara ilaveten, sağlık ve tedavi fonksiyonlarının yanı sıra, hastaneler araştırmalarda bulunmuşlar ve üniversite hastanelerinde staj yapan tıp öğrencilerinin sisteminde olduğu üzere tıbbi konularda eğitim vermişlerdir.

4- Medreseler

Arap olmayan toplulukların 8. ve 11. yüzyıllar arasında Müslümanlığı benimsemeleri ile birlikte, eğitim için olan talep büyük ölçüde arttı ve bu şekilde sistemin daha iyi yapılandırılması ile eğitimin yeniden organize edilmesi ihtiyacı ortaya çıktı.

İlk İslami okullardan biri Bağdat’ta Selçuklu veziri Nizamü-l’mülk (1002 yılında vefat etmiştir) tarafından açıldı. Bu Medrese, Nizamiye, kurucusunun ismini almıştır.

Medreselerde temin edilen eğitim, çağdaş orta öğrenim ve daha yüksek eğitime eşdeğerdi. Buna benzer olarak, o zamanın dinsel ve laik bilgi dallarında da genel eğitim vermektedirler.

Burada dikkat edeceğimiz üzere, İslam Ülkelerinde, eğitimi herkes için gerçeğe dönüştürmek üzere, çabalar toplumun bütün kademelerinde koordine edilmiştir.

III-İnsanlığın kültürel bilimlerde ve fen bilimlerinde büyümesine İslami Eğitimin katkısı

Eğitimin farklı şekilleri aracılığı ile ortaya çıkan sanatların ve fen bilimlerinin, ayrıca toplumun dengeli ve düzgün bir şekilde gelişmesi ile İslam yeni bir medeniyet kurmuştur.

Entelektüel seviyede, İslam koşullara göre takip edilmesi gereken yolu önermekte ve kritik görüşü, içtihat aracılığı ile Kuran’ın içerdiği gerçeğe ve Peygamberimizin geleneğine yönlendirmektedir.

Vücut ve ruh, akıl ve duygular, fen bilimleri ve felsefe arasında ki denge ve uyuma dayanarak ve eğitim sistemi sayesinde, İslam uygarlığı özellikle Pers, Hint, Çin ve Japon gibi diğer uygarlıkların başarılarını özümsemiş ve bunları tamamlamıştır. Bu katkılarla zenginleşmiş olarak, İslam uygarlığı belli bazı düşünürler, tefsirciler, hatipler, dilbilimciler, bilim adamları, filozoflar, şairler ve sanatkarlar yetiştirmiştir.

İslam Dünyasında, diğerlerinin yanı sıra, insanlığın gelişmesine katkıda bulunmuş meşhur kişilerden bazıları şunlardır: Cebiri yenileyen İbn Musa El-Harizmi; mekanik alanında araştırmalar yapan Banû Musa kardeşler; optik alanında Hassan Ali Haytam; Kimyada Abu Mussa Cafer Al Kuhi; tıbbi kat-

kıları olan Razi (Rhazes), İbn Sina (Avicenna), Al-Zahrawi (Abulcassis), ve İbn Zuhr (Avenzoar); felsefede Farabi, İbn Rüşd (Averroes); Evrensel edebiyatta İbn Tufeyl, İbn Hazm, Celaleddin Rûmi; sosyoloji, tarih ve coğrafyada İbn Heykel al Biruni, El-Idrisi ve İbn Batuta. Sadece bazılarını belirttiğimiz bu insanlar, insanlığın kültürel ve bilimsel gelişimine İslami Eğitimin katkısının belirgin örnekleridir.

Sonuç

Dinamik organizasyonu ve içeriği ile İslam Ülkelerinde eğitim, toplum çevreleri seviyesinde bir bağlantı sistemi oluşturmuştur. Eğitim zenginliği belli başlı entelektüellerin ortaya çıkmasını ve bunların, insanlığın kültürel ve bilimsel gelişimine katkıda bulunmasını sağlamıştır.